

7. Державний архів Вінницької області (далі ДАВіО), Ф. - 2988. Оп. 3. Спр. 12. 327 арк.
8. ДАВіО, Ф. - 2988. Оп. 3. Спр. 75. 209 арк
9. Одесса жизнь в оккупации. 1941-1944 / сост., отв. ред. и автор вступ. статьи О. В. Будницкий. М.: Политическая энциклопедия, 2013. 231 с.
10. Вінцовський Т., Кязимова Г., Михайлуца М. Окупаційний режим в губернаторстві «Транснїстрія» // Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 1. С. 413-446.
11. Жуковський А. Українські землі під румунською окупацією в часи Другої світової війни : Північна Буковина, частина Бессарабії і Транснїстрії // Український історик. 1987. № 1-4. С. 83-96.
12. Михайлуца М. Румунське православ'я і сектанство в Південній Бессарабії і Транснїстрії (кінець 1930-х -1944 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. 2007. Вип. 16 (1). С. 350-359.
13. Михайлуца М. Відбудова православних храмів в Одесі в роки румунської окупації (1941-1944) // Історична пам'ять. 2014. №30-31. С. 86-93.
14. Михайлуца М. Соціально-економічні аспекти буденного життя православного кліру в Транснїстрії // Сторінки воєнної історії України. Київ, 2006. Вип. 10. Част. 1. С. 413-425.
15. Михайлуца М. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Транснїстрії (кінець 1930-х – 1944 рр.). Одеса : Вид-во «Optimum», 2006. 237 с.
16. Михайлуца М. Репресії духовенства на Одещині у 1940-1945 рр. (на матеріалах архіву УСБУ в Одеській області) // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Вип. 34. 2007. № 34. С. 355-361.
17. Михайлуца М. Румунське православ'я і сектанство в Південній Бессарабії і «Транснїстрії» (кінець 1930-х - 1944 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2007. № 16. С.350-359.
18. Михайлуца М. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945). Одеса : Вид-во «ВМВ», 2008. 329 с.
19. Михайлуца М. Реконструкція діяльності Доманівського протоієрейства Голтянського повіту в період румунської окупації (1941–1944 рр.) // Краєзнавство : Науковий журнал. 2015. № 1-2. С. 184-189.
20. Михайлуца М. «Маловідомі джерела із фондів ДАОО: наказ №89 про регламентацію релігійних культів та релігійного життя і його реалізація в роки окупації півдня України («Транснїстрія» 1941–1944 рр.)» // Архів. Історія. Сучасність. Вип. 2. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. С. 212-215.
21. Solovei R. Activitatea Guvernamentului Transnistriei indomeniul social-economic și cultural (19 aug. – 29 ian. 1944). Iași, 2004. 182 p.

Анатолій Войнаровський

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ВІННИЧЧИНИ НА
ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У статті на основі опублікованих та архівних джерел проаналізовано соціально-економічне становище Вінниччини на завершальному етапі II Світової війни. Подано нормативно-правові акти, які регулювали соціально-економічне становище Вінниччини у 1943-1945 рр., визначено результати прийняття та виконання вказаних документів.

Актуальність вітчизняних історичних досліджень Другої світової істотно зросла останнім часом і це зумовлено цілою низкою факторів. Зокрема для формування національної свідомості, для якої необхідна українська візія трагічних подій 1939-1945 рр. До обігу вводяться нові джерела які істотно змінюють уявлення про плин історичних подій конструйованих в парадигмі ідеології СРСР. І значним фактором є потужне продукування країною агресором (РФ) цілої низки стереотипних міфів про Другу світову та відверта дискредитація українства у самих різних аспектах.

Однією з найменш досліджених сторінок є соціально-економічне життя на теренах українських земель після вигнання нацистських окупантів та їх союзників, в більшій мірі висвітлено життя в умовах окупації, а реалії того що відбувалося після відновлення комуністичної влади висвітлені ще за радянськими стереотипами. Тому завданням даної розвідки є висвітлення особливостей життя мешканців Вінницької області після вигнання окупаційних військ.

В історіографії радянської доби налагодження господарського життя висвітлено у праці «Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область» [1]. Наголошувалось на збитках завданих нацистськими та румунськими окупантами. Вказувалось, що зруйновані всі підприємства, зокрема Вінницький суперфосфатний та моторемонтний заводи, швейна та взуттєва фабрики. У сільському господарстві вивезли або знищили 4670 тракторів, 840 комбайнів, сотні сільськогосподарських машин, 345 тисяч голів ВРХ, 450 тисяч свиней, 178 тисяч коней, 151 тисячу овець. Зруйновані всі МТС. У селах спалено 44 230 будинків, з них 4 868 виробничого призначення. Загальна сума збитків 24, 1 мільярди карбованців [1, с.55].

Героїзувалася Постанова ЦК ВКП (б) від 21 серпня 1943 р. «Про невідкладні заходи по відбудові господарства в районах визволених від німецької окупації». Зазначалася «героїчна» відбудова з допомогою «братніх» республік, але жодного підтвердження фактажем за винятком загальних декларацій.

Вказувалось, що завдяки партійному керівництву наприкінці 1944 р. відновили роботу 30 цукрових заводів, 2 м'ясокомбінати, 7 консервних заводів, 16 електростанцій, 15 спиртових заводів. Окрім того, Вінницька область брала шефство над трестами Донбасу «Радянськвугілля» і «Дзержинськвугілля», на шахти виїхали 4 тисячі колгоспників Вінниччини. Завдяки «мудрості» обкому партії на завершення 1944 р. в області відновлено 1936 колгоспів, 84 МТС, 6 МТМ. На кінець 1944 р. відбудовано 5,5 тисяч житлових будинків. Як показовий приклад відбудова села Криштопівки Дашівського району, чи не показовий варіант «потьомкінського села»? Зазначено, що з 360 будівель після каральної акції нацистів залишилось 13, на початок 1945 відбудовано 254 в основному завдяки «комуністам і комсомольцям» [1, с. 57]. В той же час, за даними статистичного управління Вінницької області по всьому Дашівському району реставровано, відновлено і збудовано 237 будівель (161 місцевими установами і 76 індивідуально) [2]. Також наголошувалось на перевиконанні планів колгоспами, підприємствами [1, с. 57-58].

Проблеми відновлення залізничної колії та інфраструктури досліджує І. Мазило, вказуючи на виконання та перевиконання планових вимог [3, с. 668]

Відразу після відновлення радянської влади з початку квітня регіон розглядався керівництвом як об'єкт по вилученню ресурсів для потреб фронту. Так, за розпорядженням Виконкому Вінницької обласної ради депутатів трудящих від 18 квітня 1944 р. видано постанову про негайну заготівлю 4 987 тисяч пудів зернових, згодом, 30 квітня 1944 р. видано постанову про термінову заготівлю картоплі (не вказано який обсяг) та 5 000 тон бобових для мешканців Москви. Дещо дивний факт братської допомоги краю лише звільненому від загарбників які його нещадно пограбували [4, арк. 15].

Та звісно ж, влада мусила дбати і про відновлення повноцінного виробництва для подальшого пограбування, постановою Вінницького облвиконкому від 3 серпня 1944 р. наголошувалось на мобілізації колгоспників для додаткових робіт по відновленню цукрової промисловості та другорядних залізничних колій [4, арк. 40].

Окремий інтерес викликає термінове розпорядження уповноваженого Держплану СРСР по Вінницькій області щодо проведення негайного обліку населення за статевими та віковими критеріями. Передбачалось подати відомості дотримуючись таких вікових критеріїв за роками народження:

до 3 років (1941-1944 рр.); 4-7 років (1937-1940 рр.); 8-11 років (1933-1936 рр.); 12-13 років (1931-1932 рр.); 14-15 років (1929-1930 рр.); 16-17 років (1927-1928 рр.), 18-24 роки (1920-1926 рр.); 25-49 років (1895-1919 рр.); 50-54 роки (1890-1894 рр.); 55-59 років (1885-1889 рр.); 60 років і старше (1884 року і раніше) [5, арк. 1].

Такий тип детального вікового обліку населення було проведено весною 1939 р. [6,с.320], тому постає питання, чи не є це чергова підготовка до продовження війни? Очевидно влада рахувала можливі перспективи нового продовження конфлікту та рахувала на який людський потенціал і коли вона може розраховувати.

Було проведено і реєстрацію населення впродовж літа-осені 1944 р. за професійною занятістю. Особливістю обліку воєнної доби була примітка відсутні, аналізуючи документи йшла мова про мобілізованих до збройних сил, тимчасово евакуйованих та без вісти пропавших. Абсолютну більшість становили колгоспники – 1 876 795 (відсутні – 402 824 особи); в одну категорію були об'єднанні робітники, службовці та кооперовані кустарі – 126 378 (відсутні – 18 532); одноосібники та некооперовані кустарі – 13 507 (відсутні – 2 378); тимчасові мешканці – 13 606 (відсутні - 853). Загалом було зафіксовано наявних з відсутніми – 2 030 286 осіб; відсутніх – 424 587 осіб; реально наявних – 1 605 699 мешканців[5, арк. 42]. Якщо звернути увагу на цифру відсутніх, станом на початок січня 1945 року, та проаналізувати невизначену кількість загиблих з Вінницької області в роки війни, яка коливається від 405 тисяч до 446 тисяч осіб, то можна припустити, що це вже показник реальних втрат.

Істотно скорочується кількість розлучень, статистичні дані 1945 року показують такі цифри: на 11 723 шлюби припало 32 розлучення.

Всього по статистичним даним станом на 1 січня 1945 р. населення Вінницької області: чоловіки – 547 316; жінки – 1 058 383; всього – 1 605 699, відповідно частка чоловіки/ жінки становила – 34,1% до 65,9% [7, арк. 4-7].

Значний інтерес викликають дані статистичного обліку худоби з особистих господарств колгоспників за 1944 рік [8, арк. 6].

Стан обліку худоби особистих господарств колгоспників на 1 липня 1944 р.

<i>Рік</i>	<i>Сільських рад</i>	<i>Колгоспних господарств (колгоспників)</i>	<i>ВРХ</i>	<i>Корів</i>	<i>Свиней</i>	<i>Кози, ягнята</i>
1944 липень	1 192	485 132	364 805	210 481	103 568	104 936
1941 січень	1 201	444 529	326 919	236 049	243 863	78 754

У нижній горизонтальній стрічці для проведення порівняльного аналізу вказані дані за підсумками 1940 року, станом на 1 січня 1941 р. [6,с.321]. зрівнюючи дані після «чорних» днів окупації наруги та грабунків маємо такі показники. Кількість сільських зменшилась не суттєво, всього лиш на 9 одиниць, але варто врахувати, що минуло лише три місяці від вигнання окупантів, і за даними де частково було знищено 159 та повністю 18 сіл це не має різкого контрасту. Інший показник показує зростання по селах за добу окупації більше ніж на 40 тисяч особистих господарств, тобто сім'ї дорослих дітей відокремлювалися від батьків. Порівняно з 1941 зменшується кількість корів, але істотно зростає загальна кількість великої рогатої худоби. Майже вдвічі з 1941 р. зменшується кількість свиней, на 25 % зростає кількість кіз та овець. Але якщо врахувати дані класики радянської історичної науки, цитуємо «Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область», що було вивезено: «345 тисяч голів ВРХ, 450 тисяч свиней, 178 тисяч коней, 151 тисячу овець», то варто вказати що в роки окупації відбулося стрімке зростання тваринництва.

Звіт щодо промислового розвитку Вінницької області за 1944 р. відображав наступні показники: валовий продукт по промисловості становив 181 961 крб., для порівняння приводять дані за 1926/1927 рр. (чомусь не за 1913 р. як це стане класично з 1960-х рр.) де валовий продукт промисловості, в аграрному Поділлі становив 45 523 крб. Згідно статистики по вінницькій області на завершення 1944 діяло 407 підприємств, на яких працювало 12 076 робітників (як любили рахувати радянські марксисты в середньому 30 осіб на підприємство), 40 електростанцій 319 працюючих, 8 торф'яних родовищ та 188 робітників на них і 968 працівників 14 підприємств лісової галузі [9, арк. 30-31].

Отже, основою економіки області було сільське господарство. Абсолютна більшість мешканців краю трудилися у сільському господарстві. Відновлюючи адміністративний устрій було створено 45 районів. При райвиконкомах створювались Земвідділи які під партійним контролем керували та через колгоспи і державні закупівлі та займи вилучали продовольство з села. Станом на 1944 р. Вінницька область адміністративно поділялась на райони: Барський, Бершадський, Брацлавський, Вінницький, Вороновицький, Гайсинський, Дашівський, Джулинський, Джуринський, Жмеринський, Іллінецький, Козятинський,

Калинівський, Комсомольський, Копайгородський, Крижопільський, Липовецький, Літинський, Могилів-Подільський, Монастирищенський, Муровано-Куриловецький, Немирівський, Ободівський, Ольгопільський, Оратівський, Піщанський, Плисківський, Погребищенський, Самгородокський, Ситковецький, Станіславчицький, Теплицький, Томашпільський, Тростянецький, Тульчинський, Турбівський, Тиврівський, Уланівський, Хмільницький, Чернівецький, Чечельницький, Шаргородський, Шпиківський, Ямпільський, Яришівський та міста Вінницю і Могилів-Подільський [10, арк 1].

Комуністична влада запланувала збір зернових по Вінницькій області на 1944 р. в обсязі 328 404 т., який було перевиконано на 104,7 %, тобто зібрали 344 133 т. Не виконали план 10 із 45 районів, найгірший показник мав Копайгородський район 72,7 % [10, арк 2.]. Це мало б стати тривожним сигналом для влади, але на 1945 р. обсяг збільшили до 352 590 т.

Було здано 259 381 тони, тобто план виконали на 72, 2 % [10, арк 2.], але і ця обставина не зупинила комуністичних керманців на наступний рік план буде ще збільшено і його виконання становитиме 57,2 % [10, арк.2.].

Щодо заготівлі м'яса, шкір, шерсті то по 1944 р. маємо лише фактаж, а по 1945 р. показники становлять від 73 % до 89 %, причому не за рахунок колгоспів, а за рахунок закупівлі у селян по демпінговим цінам. [10, арк 3].

Встановлені виробничі нормативи для колгоспів не виконувались, для прикладу середньорічний удій молока на фуражну корову становив 1095 літрів, по факту виконувався в середньому по області на 526 літрів, настриг вовни на одиницю норма – 3 кг, факт – 1,4 кг; яйценосність на курку – 180 штук, по факту – 96 штук, середній валовий вихід меду з вулика 32 кг, по факту – 0. Урожайність зернових при нормі - 9,1 центнера з 1 га, становила – 3,4 центнера [11, арк 23-30]. Жалюгідною була оплата праці колгоспника в середньому у 1944 році вона становила 18 коп. за трудовень та 150 грам зерна. В окремих випадках, заможні колгоспи давали солону, овочі, олію. Значно більшу оплату, з додатковими доплатами та приписками отримували голови колгоспів, агрономи, зоотехніки, рахівники [11, арк 28]. З наступним 1945 р. ситуація лише погіршиться, при чому суттєво і у всіх районах.

Таким чином, після так звільнення від окупації життя абсолютної більшості мешканців краю лише погіршилося, декларована радість звільнення була удаваною. В реальності становище населення погіршилось, зазнаючи докорів з боку владу за перебування в окупації, та вимушену працю в цих умовах на окупаційний режим. Спекулюючи гаслами все для перемоги в українських селян відбирали останнє, часто-густо використовуючи його для укріплення своїх політичних позицій взагалі за межами країни, заявлена так звана допомога у відбудові була міфом продукованим радянською ідеологією.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. В двадцяти шести томах. Гол. ред. П. Тронько. – К., 1972. – 780 с.

2. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО) Ф. Р.2355. Оп. 5. Спр. 296. Арк. 27. Капітальне та житлове будівництво. Статистичне управління Вінницької області.

3. Мазило І. Залізничний транспорт України в період війни і перші повоєнні роки / І. Мазило // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст.: Історичні нариси: у 2-х кн.. – Київ: Наукова думка, 2011, Кн. 2. – С.661-687.

4. ДАВО. Ф. Р. 2700. Оп. 5. Арк. 15. Постановления и распоряжения СНК СССР и ЦК ВКП (б). Исполком Винницкого обласного совета депутатов трудящихся.

5. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 4. Од.зб.387. Арк. 46. Уповноважений Держплану при РНК СРСР по Вінницькій області.

6. Войнаровський А.В., Мазур І.В. Окремі аспекти життя населення Вінниччини на початковому етапі Другої світової війни 1939 – 1941 рр.// Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXVII Всеукраїнської Вінницької наук. історико-краєзн. конф. 7 – 8 жовт. 2016 р. – Вінниця, 2016. – С. 319 – 324.

7. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 4. Од.зб.422. Арк. 156. Винницкое областное статистическое управление. 9.11. 1946 – 20.05 1947.

8. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 4. Од.зб.272. Арк. 154. Матеріали обліку худоби колгоспників станом на 1.07. 1944 р.

9. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 4. Од.зб.32. Арк. 136. Головні підсумки промисловості за 1944 р. (Уповноважений Держплану при РНК СРСР по Вінницькій області)

10. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 8. Од.зб.3. Арк. 27. Статистическое управление Винницкой области. Сектор статистики сільського господарства. Справки о выполнении планов заготовок продуктов полеводства по области 1944-1954 гг.

11. ДАВО Ф. Р 2355. Оп. 8. Од.зб.5. Арк. 160. Сводные годовые отчёты по колхозам области за 1944 г.

Іван Романюк

СТАН ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕСПУБЛІКАНСЬКИМ ОБ'ЄДНАННЯМ «УКРСІЛЬГОСПТЕХНІКА» НА ПОЧАТКУ 1960 – Х РОКІВ

У статті проаналізовано роль та значення об'єднань «Сільгосптехніка» для розвитку і функціонування матеріально-технічної бази сільського господарства в першій половині 1960-х рр. Підкреслено, що створення ремонтних майстерень і пунктів технічного обслуговування дещо сприяло збільшенню обсягів ремонтних робіт у колгоспах, що зумовлено зменшенням кількості господарств взятих на комплексне технічне обслуговування.

Ключові слова: Україна, техніка, колгоспи, сільське господарство, ремонт обслуговування, запасні частини.

Збереження українського села, селянства в особі сучасного фермерства є власне справою збереження самих підвалин хліборобської ментальності. В цьому контексті варто розглянути доволі повчальний процес реорганізації машино-тракторних станцій в ремонтно-технічні, внаслідок якої колгоспи стали власниками техніки, що в кінці 1950-х – поч. 1960-х рр. привело до створення мережі «Укрсільгосптехніка», а також особливості її функціонування.

Вітчизняними дослідниками напрацьовано значний обсяг досліджень, що охоплюють різноманітні аспекти проблеми змін в системі технічного обслуговування сільського господарства. Серед сучасних праць можна виділити роботи Г. Кривчика [5], В. Котигоренка [4], особливо багато в цьому контексті дослідила Т. Кулікова [6] та інші дослідники.

Саме тому написання даної статті є актуальним завданням сьогодення.